

Maleta Didàctica

Dossier 3

El món obrer a Can Girona

Ajuntament de Barcelona
Districte de Sant Martí
Direcció de Serveis a les Persones i al Territori
Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí

Edició i producció

Ajuntament de Barcelona
Districte de Sant Martí
Direcció de Serveis a les Persones i al Territori
Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí

Projecte didàctic i guió

SCHOLA. DIDÀCTICA ACTIVA, SL

© del text

Isabel Boj

Núria Castellano

Eva Poblador

Georgina Castells

© dels documents

Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí

Arxiu Nacional de Catalunya

Arxiu Històric de Poblenou

Arxiu Històric de CCOO de Catalunya (Fundació Cipriano García)

Biblioteca virtual de prensa histórica. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Hemeroteca de l'ABC

Hemeroteca de *La Vanguardia*

Miguel Moreno

Cristóbal Orozco

Ferran Saro

Disseny gràfic

Molècula SCP

Revisió i correcció del text

Francesco Poletto

Agraïments especials a :

Arxiu Nacional de Catalunya

Arxiu Històric de Poblenou

Arxiu Històric de CCOO de Catalunya (Fundació Cipriano García)

Treballadors jubilats de MACOSA

Miguel Moreno

Cristóbal Orozco

Ferran Saro

Barcelona, 2014

INDEX

10. EL MÓN OBRER A CAN GIRONA	4
10.1 L'aparició del proletariat. La fàbrica al segle XIX	4
10.2 Les condicions laborals a la Ferreria de la Mare de Déu del Remei ...	5
10.3 El treball infantil i les reivindicacions laborals als inicis	6
10.4 El pistolerisme a Can Girona	8
10.5 Les condicions laborals durant el franquisme.....	10
10.6 El sindicat vertical o CNS (Central Nacional Sindicalista)	12
10.7 Els enllaços sindicals i els Jurats d'Empresa.....	13
10.8 Les accions de protesta	15
10.9 La lluita antifranquista	17
10.10 L'aparició dels primers Convenis Col·lectius	18
10.11 La lluita sindical	19
10.12 La lluita sindical en la transició cap a la democràcia	22
10.13 Els riscos laborals a MACOSA	23
10.14 El perill de l'ús de l'aminat a MACOSA	31
10.15 Els darrers anys de MACOSA	35
10.16 Conclusions.....	38

10. EL MÓN OBRER A CAN GIRONA

10.1. L'aparició del proletariat. La fàbrica al segle XIX

La industrialització a Catalunya neix al voltant del 1830, entorn a la indústria del tèxtil en un primer moment. Aquest procés va comportar canvis i avenços a tots nivells, tant pel que fa a la tecnologia i a la seva aplicació en el món industrial i en els transports, com per la forma de vida i l'aparició de noves classes socials. Els dos protagonistes de la societat del segle XIX seran la burgesia industrial dominant (propietaris de les fàbriques, que gaudiran de tots els privilegis que els comporta el poder econòmic) i el proletariat (els obrers que treballen a les fàbriques, antics artesans i molts d'ells procedents del món agrari i que seran l'escalafó més baix de la societat).

Precisament la classe treballadora haurà de subsistir en unes condicions gens favorables. L'arribada massiva de persones que busquen treball en aquestes fàbriques comportarà l'aparició de nous barris o ravalis i l'eixamplament de la ciutat que no sempre es farà de forma ordenada i amb unes mínimes condicions higièniques. Moltes famílies proletàries hauran de viure en soterranis o pisos molt petits, sovint en carrers estrets que no deixen que arribi la llum i mal ventilats. I alguns d'ells fins i tot havien de compartir amb altres famílies l'habitatge per tal de poder pagar el lloguer que, de vegades, suposava més de la meitat del sou.

El sou i l'horari laboral seran els dos punts principals en les reivindicacions de les protestes obreres que començaran en aquest moment. El salari d'un obrer sense qualificació arribava per a pagar el lloguer i alimentar a dures penes la família. Sense serveis socials ni drets col·lectius, les famílies tenien un minso pressupost per a altres necessitats com vestit o educació. I aquest sou era a canvi d'una llarga jornada laboral de fins a 14 hores diàries, que en la majoria d'ocasions es desenvolupava en condicions perilloses i en tasques esgotadores.

Dins el marc laboral, no existia igualtat entre sexes i es vivien situacions de discriminació de la dona, tant pel que fa a llocs de treball que podia ocupar com per la remuneració que rebia en igualtat de condicions. I una altra de les xacres era el treball infantil. Els nens i les nenes ja començaven a treballar a les fàbriques abans dels 10 anys. El sou que rebien era inferior al dels adults i les feines que desenvolupaven eren les més ingrates, perilloses i sense poder accedir a una qualificació professional.

En aquest marc laboral i social, els treballadors van començar a organitzar-se per tal de defensar els seus interessos. El primer pas es va donar arran de la publicació d'una real ordre del 1839, que permetia les corporacions benèfiques. Es tractava d'organitzacions destinades a auxiliar la població amb menys recursos. La primera d'aquestes corporacions obreres es va crear a Barcelona l'any 1840: l'Associació de Protecció Mútua de Teixidors de Cotó, més coneguda com la Societat de Teixidors.

Evidentment, aquesta agrupació no tenia com a finalitat la reivindicació de drets dels treballadors. Però poc a poc van anar apareixent noves associacions que es feien ressò de les reivindicacions laborals dels obrers com la prohibició del treball infantil, la reducció de la jornada laboral i l'augment del salari i la creació d'unes normes de seguretat davant de la perillositat de les feines. La resposta de les autoritats va ser la prohibició el 1843 de les Societats Obreres, iniciant-se un període en el qual les agrupacions obreres van ser clandestines i legalitzades contínuament fins el 1868, quan es comença a organitzar un moviment obrer.

10.2. Les condicions laborals a la Ferreria de la Mare de Déu del Remei

El 1857 neix la Ferreria Barcelonesa que passà a anomenar-se Ferreria Mare de Déu del Remei l'any 1861 i que comptava amb una primera plantilla de 250 obrers. Malgrat les protestes i vagues que, des de diferents sectors, demanaren entre d'altres reivindicacions la jornada laboral de vuit hores (desig expressat en el Congrés de Gènova de la I Internacional al 1866) sabem que a les indústries de la fosa del ferro com la Ferreria de la Mare de Déu del Remei es treballaven 9 hores a l'hivern i 10 a l'estiu. Això va provocar una primera protesta dels treballadors en forma de vaga que va durar tres mesos i que va provocar el tancament de la fàbrica a l'estiu del 1872. Les condicions laborals en aquestes indústries eren deplorables, ja que a la llarga durada de la jornada se li afegia el perill amb el que convivia el treballador. Els accidents mortals eren freqüents i sense mesures de seguretat contra la pols, els fums o les substàncies tòxiques. Totes aquestes circumstàncies feien que la vida de l'obrer fos sovint curta.

Les reivindicacions no es van aturar i el 1873 es produirà una manifestació multitudinària de 10.000 obrers a la Plaça Catalunya de Barcelona, per demanar la jornada de 10 hores. Arran d'aquestes protestes es va promulgar la llei Benot, en la que es regulava el treball infantil (prohibició de treballar els menors de 10 anys, jornada limitada pels menors de 15 anys), s'implantaven normes de seguretat i higiene i es creaven les escoles a les empreses.¹

La llei prohibia el treball als menors de 10 anys. La jornada consistia de cinc hores diàries per als nens menors de 13 anys i nenes menors de 14 anys i es regulava el treball nocturn per als joves. A més, ja s'obligava l'empresa a tenir una escola on els nens i nenes menors de 14 anys havien d'assistir tres hores al dia i una mínima atenció als accidentats en el treball.

DOCUMENT 55.- Fotografia de treballadors de finals del s XIX. Prové de l'AHDSM.

¹<http://bloccdedret.files.wordpress.com/2008/10/gazeta-de-madrid-20-jul-1873.pdf>

Només un any després, el moviment obrer torna a la clandestinitat, fet que dispara les accions violentes dels obrers. D'altra banda, es continuen fundant associacions obreres com la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE), de caire anarquista i el 1888 la Unió General de Treballadors (UGT), sindicat d'orientació socialista, nascut a Barcelona.

El 1881, la Ferreria de la Mare de Déu del Remei es va convertir en Materiales para Ferrocarriles y Construcciones S.A. En aquell moment, els jornals dels treballadors del sector metal·lúrgic estaven al voltant de les 4,50 pessetes (el 1890). Però el final de segle comportarà una davallada dels salaris, arribant a les 3,75 pessetes el 1900.

10.3. El treball infantil i les reivindicacions laborals als inicis

El 1900 s'inicia amb la promulgació d'una llei² relativa als treballs de les dones i nens i sobre els accidents laborals i els reglaments que s'havien d'aplicar. La manca de mesures de seguretat en el treball dels forns es pot veure reflectida en un fragment d'inicis del segle XX, en el que es descriu el treball a Can Girona. *“Los tal forns estan contínuament vigilats per uns homens de musculatura hercúlia, quasi nus de mig cos amunt, emparant-se tot lo més amb un barretet de feltre al cap, que inclinant-lo los tapa un xic los ulls per esmorteir la vivor de la flamarada”*.³ La llei suposava un retrocés en quant al treball infantil, ja que s'ampliava la jornada laboral a sis hores i a partir dels 14 anys, els joves ja podien treballar de nit. El temps d'escolarització es redueix a dues hores diàries i s'obliga als nens, joves i dones a la presentació d'un certificat de vacunació i salut.

Tot i l'existència d'aquesta llei, la seva aplicació no va ser immediata i es va haver d'esperar fins al 1907, any en què es va començar a complir. A l'evident manca de seguretat en el treball, s'hi afegia el salari baix, del qual el 75% es dedicava a l'alimentació. La resta es destinava al lloguer d'un habitatge en condicions infrahumanes: els suburbis en els quals residien la majoria d'obers no comptaven amb les mínimes condicions higièniques i per això eren freqüents els brots de tifus o tuberculosi. Davant les injustícies que envoltaven els treballadors de les fàbriques, les protestes van augmentar i cada vegada van ser més violentes.

Tot i així el malestar general i el clima de davallada econòmica van provocar que el sector metal·lúrgic organitzés nombroses protestes i proliferessin les societats obreres.⁴ Al mes de gener de 1902, els treballadors dels tallers del metall exigiren una jornada de 9 hores i tot i que en un principi les grans fàbriques no es van unir a

²<http://www.ub.edu/ciudadania/textos/trabajo/1900.htm>

³ P. Gabriel, “Can Girona/MACOSA: La difícil història d'un moviment obrer sovint invisible” a *150 anys d'història de la Maquinista Terrestre i Marítima, S.A. i de MACOSA: de la revolució industrial a la revolució tecnològica*. Dos Punts Documentació i Cultura, Barcelona, 2009, p.138-139.

⁴G. Ramos, S. Bengoechea, “La patronal catalana y la huelga de 1902” a *Historia social*, 5, 1989, p. 78.

aquestes protestes, el dilluns 17 de gener de 1902 els treballadors de Can Girona s'afegirien a la vaga, malgrat la presència de patrulles de la Guàrdia Civil. Gairebé un mes més tard, el 16 de febrer de 1902, la vaga del metall es va convertir en una vaga general amb durs enfrontaments que van portar el govern a proclamar l'estat de guerra (fins el 12 d'octubre) i la suspensió de les garanties constitucionals (fins el 28 de gener de 1903). La producció de la foneria Girona va restar aturada fins la finalització de la vaga, el 26 de febrer, i la situació a Barcelona no es va normalitzar fins el 3 de març.

Aquesta no va ser l'única mobilització important d'inicis del segle XX. En el mes d'agost de 1910 va començar una vaga en el sector del metall que va aplegar 14000 obrers segons Unió d'Obrers Metal·lúrgics. La mobilització havia començat dos mesos abans i les pèrdues per a les grans empreses dels sectors del metall es calculen en uns 1.024.000 jornals de feina. La gran reivindicació d'aquesta protesta va ser la reducció de la jornada laboral, passant a ser de 9 hores diàries. Davant d'aquesta petició es van realitzar reunions entre els treballadors i la patronal, i actuant com a mitjancers l'alcalde de Barcelona o el governador civil. La importància en aquest moment de MATERIALES ve donada pel fet que el propi Joan Girona va intervenir personalment en representació de la patronal. Si bé les reivindicacions dels obrers no van donar fruits, alguns dels representants del sector del metall van convertir-se en els primers dirigents d'un nou sindicat que va tenir àmplia representació en el món obrer català: la CNT. El 30 d'octubre de 1910 es fundà a Barcelona la Confederació Nacional del Treball, el sindicat anarquista que es va crear a partir d'antigues societats obreres. Poc a poc es va convertir en el major sindicat obrer a Espanya, en especial a Catalunya.

La reducció de la jornada laboral a 9 hores, com hem vist, és un dels punts recurrents en les vagues de començament de segle. Aquesta reducció horària donava pas a la possibilitat de fer més hores extres i augmentar el salari. Per tal de continuar amb la lluita per a la millora de les condicions laborals, els treballadors de les fonderies de ferro (entre elles l'antiga Can Girona) es van mobilitzar en un seguit de vagues entre els mesos d'abril i maig de 1913. Cada cop es feia més evident per als treballadors que la unió dels diferents sindicats per a defensar els interessos comuns podia reportar més beneficis. Probablement, alguns treballadors de Can Girona van formar part del Primer Congrés de la Federació Regional Catalana de Sindicats Obrers Metal·lúrgics (12-13 d'abril de 1914). En aquesta reunió es va començar a plantejar la possibilitat de crear un sindicat únic que es va materialitzar quan, al juliol del 1918, la CNT va crear els sindicats únics d'indústria. A més de reunir els sindicats per ofici o ram, també ho van fer per proximitat geogràfica. Al mateix temps, la patronal va crear l'Associació Nacional d'Indústries Metal·lúrgiques, en què tenia un paper destacat el gerent de l'antiga Can Girona, Joan Girona.

10.4. El pistolerisme a Can Girona

La presència cada vegada més gran de la CNT dins un marc de crisi social va comportar que la lluita es radicalitzés i en una empresa com Can Girona, on el sindicat d'una banda tenia molta representació i el gerent de la fàbrica era un destacat dirigent de la patronal, els conflictes es van tornar violents. A aquesta circumstància es va afegir el sorgiment l'any 1919 de la Unió de Sindicats Lliures, recolzats per la patronal i enfrontats directament amb la CNT. Les accions d'aquesta organització sindical es caracteritzaven per la violència. El dia de Sant Jordi de 1919 un grup de pistolers comandats per Antoni Soler Martorell (el Mallorquí) va perpetrar un atac contra el militant de la CNT, Pere Massoni. La resposta no es va fer esperar: el dia 7 de maig de 1919 el sometent va detenir una persona sospitosa d'haver disparat contra l'encarregat de Can Girona en l'encreuament entre el camí de la Verneda i el carrer d'Espronceda i al cap de tres dies va ferir-ne una altra. La premsa del moment es va fer ressò de les dues notícies.⁵

Els atacs entre sindicats no van apartar els obrers de la lluita per les seves reivindicacions i així, entre el 20 i el 29 d'octubre, es torna a paraitzar la fàbrica amb una nova vaga del sector del metall que afectarà a 23.000 obrers de 844 empreses.

El fenomen del pistolisme es va estendre per Can Girona quan l'any 1922 el Sindicat Lliure va entrar dins l'empresa. Els atacs es produïen tant contra antics membres del Sindicat Únic com Diego Codina Díaz (que va ser disparat el 24 de juliol al carrer Milans i va morir uns dies més tard) com a dirigents de la CNT. Aquest és el cas de Josep Solanas Bofill, fonedor que va ser mort a trets el dia 11 d'agost del mateix any, al carrer del Pou de la Figuera. En ambdós casos, els seus companys van mostrar el seu rebuig amb vagues com a protesta, entre el dissabte dia 12 d'agost i el dilluns 14.⁶

Els atacs es van succeir durant la dictadura de Primo de Rivera, tenint en compte que el Sindicat Lliure va ser recolzat pel règim mentre que la CNT va ser il·legalitzada i perseguida.

La Segona República comportà un seguit de canvis i millores en les condicions laborals, provocades en gran part per les mobilitzacions. El sector metal·lúrgic va iniciar una vaga el 2 d'agost del 1931, que no va ser secundada per tots els treballadors de Can Girona. La raó era que entre els sindicats d'alguns sectors, com els de fosa o carruatges i l'empresa, s'havien signat unes bases. Tot i això, reunits en assemblea al cinema Catalunya de Poblenou, els treballadors es van solidaritzar amb els companys

⁵<http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1919/04/25/LVG19190425-004.pdf>

Article que comença "Ayer a primera hora..."

<http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1919/05/10/LVG19190510-005.pdf> Article "Detención de un herido"

⁶<http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1922/07/26/LVG19220726-002.pdf> Article "La Situación Actual"

<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1922/08/16/pagina-4/33279517/pdf.html> Article que comença "Un entierro"

vaguistes, oferint suport material. La vaga, que es va perllongar fins el 31 d'agost, va comportar l'augment del salari mig en 2 pessetes, respecte al fixat l'any 1930.⁷

Aquesta millora en les condicions salarials va anar acompanyada també d'una jornada laboral més curta: durant el mes de març de 1934 es va iniciar una vaga per tal d'aconseguir una jornada de 44 hores setmanals. Tot i que el Jurat Mixt del Ram del Metall l'havia rebutjada, la Generalitat la va acceptar. Les fonerries, amb Can Girona al capdavant, van protestar enèrgicament, adduint que interrompre la marxa normal de la fàbrica durant dotze hores setmanals suposaria un gran perjudici pels forns, que haurien de romandre encesos igualment. No obstant, el triomf del Front Popular a les eleccions del 1936, va comportar la recuperació de les mesures adoptades el 1931 i fins i tot una millora incrementant un 15% el salari i reduint la jornada laboral a 40 hores setmanals.

La situació va patir un canvi radical amb la revolta militar del 18 de juliol de 1936. Mentre que el govern institucional de la Generalitat continuava vigent, el poder als carrers estava en mans del Comitè de Milícies Antifeixistes. Una de les primeres accions va ser la col·lectivització d'indústries, entre les quals trobem l'antiga Can Girona, que va passar a produir material bèl·lic. Sabem pels llibres de caixa que ja el 25 de juliol de 1936 hi ha pagaments a obrers que van treballar en la producció de carros blindats i també sous a obrers de la MATERIALES (que és com es denomina la fàbrica en aquests llibres de caixa) destinats a les Milícies Antifeixistes. Aquestes dues entrades de jornals es repetiran cada mes durant el període de la guerra. El ritme de la fàbrica no va decaure ja que no s'observen als llibres de caixa cap anotació referent a aturades en la producció o danys aparents a la fàbrica. A partir del mes de novembre es destinarà una setmanada a milicians que estan a "portes i metralladores". La col·lectivització de l'empresa i la participació dels obrers en el seu funcionament es veuen reflectits també a l'hora d'anomenar els treballadors. A partir del 25 d'agost de 1936, passaran a ser anomenats "*compañeros*" en canvi de "*obreros*".

⁷<http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1931/08/04/LVG19310804-011.pdf> Article "*Los metalúrgicos se declaran en huelga*"

10.5. Les condicions laborals durant el Franquisme

La victòria del bàndol franquista va comportar, evidentment, canvis a totes les indústries i Can Girona no en restà al marge. La fàbrica va tornar a mans dels seus propietaris i es va iniciar una persecució contra els dirigents sindicals i obrers que s'havien implicat activament a favor de la República.

La població malvivia en condicions deplorables: els preus es van disparar i això va provocar que el consum disminuís. A més a més la manca de matèries primeres i d'aliments va provocar l'aparició del mercat negre.

Les millores en les condicions laborals dels obrers aconseguides durant la República es van perdre en la postguerra. Encara no acabada la Guerra Civil, el 1938, Franco va aprovar una llei anomenada Fuero del Trabajo. Aquesta llei regulava les relacions entre els empresaris i els treballadors que s'havien de regir per l'harmonia generada per l'espiritualitat mentre que es basava en una exagerada exaltació del treball.⁸

El mateix Juan Girona, l'any 1942, demanava al Governador Civil de la Província i Jefe del Movimiento, que intercedís a favor de la MATERIALES en un conflicte que posava en evidència la precarietat de les condicions de vida a la postguerra. L'empresa tenia en propietat uns terrenys d'unes 6 hectàrees que estaven a tocar de les seves instal·lacions i que, com que no es feien servir, es van arrendar per al cultiu. Acabada la guerra, Juan Girona exposa al governador civil que *"(...)Prestan sus servicios en la MATERIALES unos mil quinientos obreros, dedicándose la mayor parte de ellos a trabajos que exigen un gran esfuerzo físico, como son los hornos, talleres y levantamiento de pesos. La MATERIALES ha acordado cultivar los terrenos de su pertenencia por su propia cuenta, pero no con fin lucrativo, sino para distribuir los productos que se obtengan entre sus obreros al objeto de solucionar en lo posible su problema de escasez de productos de alimentación, mientras la empresa estime que continúan las anormales circunstancias por las que se atraviesa. No se atrevería la Dirección de MATERIALES a acudir ante V.E. si pretendiese cultivar un inmueble por cuenta y beneficio propio; pero tratándose de un cultivo que quiere desarrollar en pro de sus obreros, se cree autorizada para formular la presente solicitud. (...) Se trata de un problema social a remediar, cuya naturaleza y alcance conoce perfectamente V.E. pero que a cada momento comprueba la Dirección de una empresa al ponerse en contacto con sus productores. Es por ello, que se solicita la intervención de V.E. (...) para lograr (...) que los actuales ocupantes de los terrenos de pertenencia a la entidad, le cedan su cultivo directo a los fines antes expuestos"*.

DOCUMENT 56.- "Excelentísimo Señor". Prové de l'ANC.

⁸<http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1939/03/10/LVG19390310-003.pdf>

En resum, l'escassetat de productes i uns sous mot baixos impedié que els obrers de Can Girona treballassin en unes condicions adequades i dignes. És per això que la solució que proposà l'empresa, en aquest cas, fou la de conrear les seves terres per distribuir entre els treballadors els seus fruits.

Davant d'aquests problemes els treballadors no podien actuar, opinar o intervenir. El Ministeri de Treball dictava totes les mesures relatives a l'activitat laboral: establia especialitats, categories, salaris, horaris, condicions de treball, descans, vacances, sancions, etc... A canvi, la llei ofería estabilitat laboral al treballador. D'aquesta manera les hores de treball van créixer desmesuradament mentre que aquest augment no quedava reflectit en el sou, que es mantenia baix. Això va provocar que es produïssin vagues a Can Girona durant els anys 1940-1941, vagues que van acabar amb afusellaments de militants del sindicat de la CNT (en la clandestinitat) al Camp de la Bota.

DOCUMENT 57.- Nòmina de març de 1947. Prové de l'ANC.

La situació laboral de la dona tampoc va millorar, ja que es considerava que la seva missió era ser una bona esposa i mare. Explícitament la llei prohibeix el treball nocturn a les dones i "*liberará a la mujer casada del taller y de la fábrica*". En tot cas una dona casada havia de comptar amb el vistiplau del seu marit per a poder treballar i, en el cas de tenir menys de 25 anys, no podia abandonar el domicili patern sense permís dels pares. A les condicions legals, s'hi afegia la pressió social per tal que un cop casada, la dona abandonés la feina i es dediqués a "*las labores del hogar*".

DOCUMENTS 58 a,b.- Fitxes de dos treballadors. Prové de l'AHCO.

Pel que fa al treball infantil, la *Ley de Contrato de Trabajo* de 1944 contemplava que els menors de 18 anys i majors de 14 anys podien treballar amb l'autorització del pare, la mare, l'avi, tutors o autoritat local. Havien d'aportar, a més del permís del progenitor, una certificació facultativa conforme estava vacunat i no patia cap malaltia infecciosa. Es prohibien, però, algunes feines als menors de 16 anys com treballs subterranis, indústries perilloses tant per la salut com per la moralitat. Als treballs industrials, com seria el cas de MATERIALES Y CONSTRUCCIONES, els menors de 16 anys no podien treballar entre les 10 de la nit i les 6 de la matinada. Tampoc podien fer feines que impliquessin un esforç superior a les seves forces.

DOCUMENT 59.- Contracte de treball a un menor. Prové de l'AHCO.

10.6. El sindicat vertical o CNS (Central Nacional Sindicalista)

Durant els primers anys de franquisme es van promulgar les lleis fundacionals i altres lleis com el Decret de 17 de juliol de 1943 que reglamentava les eleccions sindicals que es van celebrar el 1944 o el reglament electoral de 1950 on es creaven els enllaços sindicals a empreses de més de 50 treballadors.

Un dels puntals del règim franquista va ser el control dels treballadors mitjançant els sindicats. El 1940 es promulguen dues lleis que tracten aquest fet: la *Ley de Unidad Sindical*, del 26 de gener de 1940, que es complementa amb la *Ley de Bases de la Organización Sindical*, del 6 de desembre de 1940.⁹ La *Ley de Unidad Sindical* implicava la incorporació dels sindicats, associacions obreres, gremis i patronals a la CNS.¹⁰

El Sindicat únic i vertical va ser l'instrument del règim franquista per controlar el món del treball. A l'integrar obligatòriament dins seu, tant la patronal com els treballadors, pretenia acabar amb la lluita de classes i al mateix temps reprimir qualsevol manifestació que posés en perill l'harmonia existent, pel que les vagues estaven prohibides i l'Estat fixava el sou. En aquest sou, per part dels obrers, estava deduïda una quota sindical obligatòria i, per part de la patronal, els empresaris estaven obligats a contribuir per cada treballador.

La dependència del sindicat envers l'Estat era total, ja que els seus caps eren membres de la Falange. A més a més, el Sindicat estava representat en moltes de les institucions de l'Estat, pel fet que una de les seves missions era difondre i defensar la ideologia del règim franquista.

Però aquest concepte trenca amb la idea tradicional de sindicat com a associació i organització de treballadors o d'un determinat col·lectiu de professionals, que parteix d'un principi (llibertat d'associació), compleix dues funcions (representació i reivindicació) i utilitza un doble procediment (la negociació i la pressió sobre l'altra part que es concreta generalment en mesures relacionades amb l'activitat laboral i que entorpeixen la normalitat productiva) per assolir els seus fins. El Sindicat negava la llibertat d'associació, pel que els obrers no tenien possibilitat de reunir-se ni organitzar-se. Es negava també el pluralisme ideològic i el dret de reivindicació, ja que qualsevol intent de protesta es considerava un acte subversiu i implicava des de l'acomiadament del treballador fins a penes més dures. Aquest concepte trenca amb la idea tradicional de sindicat com a associació de treballadors d'una mateixa professió (ja que els patrons també hi són representats dins el mateix sindicat). Els principis

⁹<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1940/031/A00772-00773.pdf>

<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1940/342/A08388-08392.pdf>

¹⁰<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1940/031/A00772-00773.pdf> article segon.

bàsics de qualsevol sindicat (llibertat d'associació, representació dels obrers i reivindicació dels seus drets) quedaven anul·lats.

El Sindicat Vertical organitzava els treballadors en 28 sindicats segons les diferents activitats econòmiques. Les seves funcions eren les de vigilància del compliment de les condicions de treball. Pel que fa al sou, marcava el límit inferior de manera que aquest salari permetés al nucli familiar obrer viure amb dignitat. També vigilava la producció, controlant la normativa i proposant solucions davant els possibles problemes, sempre pensant en l'interès general.

El membre més destacat del sindicat vertical a MACOSA va ser Jesús Calvo, el qual no només tenia un control sobre els treballadors pel seu càrrec dins el sindicat sinó també per la seva qualitat de regidor de l'Ajuntament de Barcelona. Tot i que en els seus orígens era afí a tendències anarquistes, ràpidament va integrar-se en el sindicat vertical, passant a defensar més els interessos de l'empresa que els propis treballadors.

El seu càrrec com a regidor de Barcelona, en especial com a president del Patronat de l'Habitatge, li permetia poder aconseguir alguns obrers amb la concessió de pisos a canvi de no enfrontar-se en qüestions laborals. També ajudava el fet que fos el vice-president del sindicat vertical del metall de Barcelona. Sens dubte, un personatge que aglutinava tots els càrrecs amb més poder de control sobre els obrers.

10.7. Els enllaços sindicals i els Jurats d'Empresa

A la fàbrica, la plantilla responia a dos criteris: l'antiguitat i la categoria professional. Quan s'havia d'ascendir algú, sempre es feia segons l'antiguitat. Quan calia pujar el sou, sempre es feia a nivell individual, mai a nivell col·lectiu, ja que així ho marcava la *Ley de Contratos de Trabajo* de 1944. Les empreses tenien una actitud paternalista amb els treballadors, oferint-los estabilitat laboral a canvi de moltes hores de treball i sous baixos. Durant els anys 40, la feina es feia a preu fet. L'encarregat arribava a primera hora i donava la feina a un preu pactat.¹¹ El salari es calculava segons la quantitat o qualitat de la feina, independentment del temps invertit. Aquesta forma de treball era una motivació perquè en el temps pactat es podien fer moltes feines. Alhora la disciplina era molt severa i la relació de l'empresari envers el treballador es basava en l'autoritarisme ja que, davant de qualsevol contratemps, el patró podia acomiadar els seus treballadors sense necessitat de donar explicacions.

DOCUMENT 60.- Editorial de la revista *Vida y Trabajo*, núm. 27, 1957. Prové de l'AHDSM.

¹¹http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris/En_Linia/5/Fitxes/catal%C3%A0/S/

La possible victòria dels països aliats en el decurs de la Segona Guerra Mundial, va obligar el règim franquista a demostrar a nivell internacional que no era feixista. És per això que el 1943 es va establir un nou decret regulador de l'organització dels obrers de les fàbriques i amb aquest va aparèixer la figura de l'enllaç sindical. La seva funció més important era la de presentar davant els amos de l'empresa les inquietuds o queixes dels treballadors. Poc a poc, l'enllaç sindical es va convertir en el representant dels treballadors davant la patronal i en l'instrument de les seves reivindicacions, tal com s'assenyalarà en la norma 10ª del Comitè Executiu Sindical de 1975:¹²

" ... Ser via d'expressió en el seu àmbit representatiu de les aspiracions, propostes i reclamacions dels companys de treball, informar aquests de la seva gestió personal i del conjunt de l'activitat sindical empresarial i promoure-hi la col·laboració necessària per les actuacions solidàries requerides en cada cas".

Era un càrrec elegit per votació entre els qui sabien llegir i escriure, portaven treballant com a mínim un any en l'empresa i tres en la seva professió i havien de ser idonis en les aptituds professionals i morals. La durada del mandat no era de més de dos anys. En les eleccions sindicals de 1944, que van ser les primeres, una de les exigències del candidat era que fos "de confiança política".¹³

El 1947 es promulga un decret pel que s'anuncia la implantació dels anomenats Jurats d'Empresa, per les empreses amb més de 50 treballadors. Aquests jurats tenien la missió d'evitar conflictes en l'empresa i també aconseguir un increment de la productivitat i un major rendiment del treball. Els jurats estaven constituïts per l'amo de l'empresa, que n'era el president, entre 4 i 12 vocals i un secretari. Els vocals no podien tenir menys de 25 anys i havien de portar un mínim de 5 anys a l'empresa i eren triats entre els enllaços sindicals que obtinguessin més vots. La selecció dels vocals la feia el president del Jurat amb l'ajut d'alguns alts càrrecs de l'empresa. A partir del 1954 havia deixat de ser obligatori tenir el carnet de les JONS per poder ser vocal dels jurats d'empresa. Serà a partir d'aquest moment quan l'enllaç sindical adquirirà una funció més reivindicativa i es convertirà en l'òrgan receptor de les reclamacions dels treballadors davant l'incompliment d'alguna norma laboral o d'alguna obligació empresarial.

DOCUMENT 61.- "11 milions de beneficis repartibles a Can Girona. Els treballadors deuen demanar augment de salari". Revista *Treball*. Maig de 1949. Biblioteca virtual de premsa històrica. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Gobierno de España.

¹²J. Pérez, "Las elecciones sindicales en Vizcaya en la década de los sesenta: la ruptura del control sindical" a *Vasconia*, 25, 1998, p. 327.

¹³<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1944/10/14/009.html> article "Sobre las elecciones sindicales"

10.8. Les accions de protesta

Al marge de les actuacions “oficials”, es van produir alguns esclats reivindicatius que tenien un caràcter de vegades espontani. En el cas de Can Girona una de les primeres i més importants accions va ser l’aturada de les feines a mitjans de 1947 contra la supressió del “plus de carestia de vida”.¹⁴ Aquesta protesta va tenir els seus fruits i aquest plus es va mantenir. D’algunes d’aquestes reivindicacions en coneixem el resultat, en casos d’altres sabem que es van fer accions però no es coneixen les seves conseqüències. Per exemple, sabem que una secció de MATERIALES va demanar una prima de 450 pessetes en començar la tardor de 1949, però no tenim coneixement ni de les accions empreses ni si van donar fruits. També se sap que a principis del 1950 es van recollir signatures demanant una nova prima de 400 ptes.

Als inicis de la dècada dels anys 50, el règim franquista comença un procés d’obertura cap al món occidental, començant a deslliurar-se de la política autàrquica iniciada en un primer moment. Tot i que semblava que l’economia millorava, donat que l’atur disminuïa, hi havia un malestar general entre la societat. Mentre que els salaris estaven estancats, els preus es disparaven provocant una forta inflació. L’escassetat de productes i les restriccions aplicades van provocar un seguit de moviments reivindicatius. El més important va ser el boicot als tramvies de Barcelona, a causa de l’augment del preu dels bitllets. Aquesta protesta va començar el 10 de març i es va convertir en una vaga general el 12 de març. El que havia començat per una reivindicació social, es va convertir en una reivindicació també laboral, amb la participació de milers de persones que estaven fartes de la situació econòmica i social. La vaga va ser seguida per uns 300.000 treballadors, entre els quals alguns de Can Girona. Tot i que en un primer moment els obrers van anar a treballar, un grup de dones es van acostar i van escridassar els obrers de dins, amb crits de “no teniu pebrots” i algun cop de pedra.¹⁵ La situació no es va perllongar més enllà del migdia, quan els treballadors de Can Girona es van afegir a la vaga, que van mantenir durant dos dies. La vaga va tenir la seva repercussió, ja que posteriorment es va dur a terme una forta repressió contra els grups afins a la CNT i el PSUC, considerats els incitadors d’aquests successos.¹⁶

¹⁴ Aquest plus s’havia aprovat en el decret de Política de Salaris de l’any 1944. A la postguerra els preus dels productes bàsics havien patit una inflació important, en canvi els salaris s’havien mantingut fixes. Per compensar la diferència proporcional entre el cost de la vida i els salaris, l’Estat va introduir aquest plus que permetia compensar la pèrdua de poder adquisitiu que provocava la inflació. Es tractava d’una mesura circumstancial i sotmesa a revisió periòdica que havia de desaparèixer en quant les condicions econòmiques milloressin. A més, l’aplicació d’aquest plus era decisió de l’empresari, així que quan aquest considerava que la situació econòmica ja havia tornat a la normalitat, podia eliminar el plus sense més explicacions.

¹⁵ F. Fanés, *La vaga de tramvies del 1951. Una crònica de Barcelona*. Laia, Barcelona, 1977, p.122.

¹⁶ P. Gabriel, “Can Girona/MACOSA, p. 147-148.

En aquest clima de crisi, a MACOSA, l'any 1951 es va introduir el sistema de butlletes (*boletos*) com a pressió per a l'augment de la producció i aconseguir més productivitat. A les pèssimes condicions laborals es va afegir un nou descontentament. Si bé durant molts anys s'havien pagat jornals a equips de treballadors, ara es pagava individualment i això sovint comportava que de vegades el salari es reduís. Eren mesures que l'empresa prenia per afeblir la força dels treballadors, però ells acostumaven a mantenir-se units i fermes quan es jugaven el sou.

Primerament el cronometrador feia el seguiment de com es realitzava una feina, mesurava quant es trigava a fer-la i proposava millores. D'aquesta manera s'aconseguia reduir els temps de fabricació (i evidentment els costos), i planificar la feina i retribuir-la en funció del rendiment. A cada treballador se li entregava una butlleta (que no era diari, sinó per feina) en el que constava el número de l'operació (cada feina tenia una numeració i el valor en punts de cada operació). També hi havia la descripció de l'operació. Podien ser treballs individuals o col·lectius. Juntament amb la butlleta entregaven un full de ruta amb la documentació necessària (plànols i desglossament del procés d'operacions per portar a terme el treball). En la part del darrere, on posava el desglossament de l'operació, constava el nombre de punts que et donaven per l'operació. Aquest sistema de punts estava fixat en unes taules per calcular el que es trigava.

Es podia produir la circumstància que els punts que es demanaven eren impossibles d'aconseguir perquè la feina requeria més temps. Llavors el treballador sol·licitava la presència del cronometrador per demostrar que es necessitava més temps. Aquest sistema es basava en què una hora equivalia a 100 punts. Cada treballador podia decidir el número de punts que treballava, ja que a partir de 100 era prima. Aquesta prima o incentiu corresponia a un 30-40% del sou. Però no a totes les seccions s'aplicava el cronometratge, ja que hi havia feines que no es podien cronometrar.

A la demanda de rendiment productiu es va sumar la nova classificació de feines i incentius, així com l'exigència de l'empresa de que els treballadors fessin hores extres. Contra aquesta mesura del cronometratge es lluitava amb el baix rendiment. Tot això, sumat a les condicions dures de treball i manca de seguretat i higiene, va comportar llargues vagues que van ser castigades amb acomiadaments i detencions.

DOCUMENT 62.- El cronometratge. Arxiu Ferran Saró.

Una d'aquestes vagues es va produir l'abril de 1956, quan Can Girona s'afegeix a una vaga general en la qual les reivindicacions eren moltes i clares: salari mínim vital (per evitar la pobresa), jornada de 8 hores (reducció de la jornada laboral), igualtat de salari en igual treball i denúncia de l'incompliment d'un acord salarial per part de les autoritats. Hi havia una diferència entre l'augment fixat del 16% i l'augment real del cost de vida en un 20%. Les autoritats s'havien compromès a mantenir els salaris reals i

davant d'aquest incompliment es van realitzar aturades parcials intercalades amb vagues de braços caiguts. Per tal que l'empresa no tingués gaire pèrdues, es van realitzar concessions a algunes de les peticions, però, tot i l'augment salarial, el poder adquisitiu dels treballadors continuava minvant i es van repetir les protestes durant l'any 1957. La crisi econòmica va marcar el final d'aquesta primera etapa, confirmant el fracàs definitiu de la política autàrquica i provocant un canvi en la política econòmica i referent al treball.

10.9. La lluita antifranquista

Tot i que després de la Guerra Civil el moviment obrer semblava que quedava aniquilat, ja hem vist que les reivindicacions mai no es van aturar. Aquestes no només responien a les necessitats de millora de les condicions laborals, sinó que també sempre tenien un transfons polític, que unia la consciència de classe amb la necessitat d'enderrocar el règim per recuperar les llibertats que amb la victòria feixista s'havien perdut. És per això que l'oposició al règim franquista va continuar actuant des de la clandestinitat, principalment a través del PSUC, de la UGT i la CNT.

Des del 1944, es té constància a Can Girona d'un petit nucli del PSUC que va anar augmentant fins arribar a assolir uns 37 membres el 1949. Es tractava de la cèl·lula del PSUC més gran a Barcelona, tot i que no aconseguiren ni reunir-se ni fer vida política perquè l'empresa estava àmpliament controlada per autoritats falangistes i repressores.

Pel que fa a la UGT, un dels dirigents destacats va ser Bonaventura Trilles que durant els anys 1945-1946 defensava una reconstrucció de l'organització de la UGT, esperant la caiguda de Franco. El 1944 s'havien celebrat les primeres eleccions sindicals i Trilles proposava que es reconstruís la UGT mitjançant els contactes amb els "delegats sindicals" escollits en aquestes eleccions sindicals i de tots aquells que, tot i ser antifeixistes, estaven infiltrats a les organitzacions falangistes. Però al juliol de 1946 es van alçar veus crítiques contra aquests "delegats sindicals".¹⁷

*"Són els que dient-se "delegados sindicales" de la UGT i CNT volgueren traïr la lluita dels obrers(...)tipus com un encarregat de la casa "Girona" que tenia l'organització del nostre Partit, com a mitjà per a mantenir el seu cabdillatge obrerista i servir els interessos de l'empresa (...) "*¹⁸

S'ha de tenir en compte que els empresaris volien seguir controlant els treballadors i coneixien les estratègies que tant aquests com els partits i sindicats clandestins tenien. Aquesta situació, que suposava un risc i perill real pels obrers antifranquistes,

¹⁷P. Gabriel, "Can Girona/MACOSA, p.147-148.

¹⁸Revista *Treball*. Primera quinzena de juliol de 1946.

generava un clima tens i enrarinat amb el que calia acabar, per tant era necessari canviar l'estratègia. Aquest canvi tàctic dugué la cúpula comunista a acceptar, cap als anys 1949-1950, promoure l'entrisme dins les estructures del Sindicat Vertical. Aquest canvi suposava l'entrada al sindicat únic per intentar, des de dins, poder realitzar algun canvi que suposés una millora de les condicions laborals.

A les eleccions sindicals del 1950, a Can Girona la cèl·lula del PSUC promogué una candidatura amb dos obrers del partit: un per als militants i l'altre per als simpatitzants. La CNT va presentar candidats en llista apart. Ningú a la fàbrica els identificava com a comunistes. L'empresa se n'assabentà i no van sortir escollits, tot i que un candidat va obtenir els 400 vots de la seva secció.¹⁹

El 1957 se celebren eleccions sindicals, naturalment sota el control de l'Estat. Els sindicats i els partits clandestins comencen a introduir-hi els seus representants. S'enceta des de dins la lluita contra el Sindicat Vertical.

10.10. L'aparició dels primers Convenis Col·lectius

La segona etapa del període franquista comença el 1958 i s'estén fins al 1975, al final del règim franquista i, per tant, del Sindicat Vertical.

L'any 1957 l'economia espanyola estava a punt de fer fallida. Una de les mesures que va prendre el govern va ser l'aprovació de la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* de març de 1958.²⁰ Més endavant es va iniciar el *Plan de Estabilización* que va impulsar l'economia amb un augment de la productivitat sostingut fins a la dècada dels setanta.

Amb la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* es tenia en compte el factor de la productivitat en les negociacions dels contractes laborals. Un dels objectius de la negociació col·lectiva va ser incrementar la productivitat amb la introducció de sistemes d'incentius i a través de la puja generalitzada de salaris. S'ha de tenir en compte que a finals de 1963, les clàusules de productivitat estaven presents en el 77% dels convenis col·lectius. Tot i que la potestat de regular les normes i condicions laborals requeia en l'estat, i malgrat que l'estructura sindical era vertical i unitària, la llei de convenis col·lectius va aconseguir establir una negociació col·lectiva força peculiar. La llei insistia en la necessitat de que patrons i obrers negociessin les seves relacions laborals. És a dir, empresaris i treballadors deixaven de tenir la qualificació de "productores" i tornaven a ser dues parts amb interessos contraposats. La llei

¹⁹A. Lardín, *Obrers Comunistes: el PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme*. Cossetània, Barcelona, 2007

²⁰<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1958/08/19/023.html>

encoratjava les dues parts a negociar, ara bé, el fruit d'aquesta negociació hauria de ser posteriorment aprovada pel sindicat vertical i finalment pel ministeri de treball.

DOCUMENT 63 a,b.- Certificat d'un treballador. Prové de l'AHCO.

Es va passar de la relació laboral individualitzada a la negociació col·lectiva, que tancava l'etapa en què era el Govern exclusivament qui fixava les condicions laborals i obria la possibilitat de negociació entre representants de la patronal i dels obrers, sempre dins l'estret marc del sindicat vertical. Els convenis es revisaven i s'actualitzaven periòdicament, depenent del que s'ha acordat amb antelació, de la conjuntura de l'empresa o de la conjuntura econòmica general. Només les grans empreses podien establir convenis per si soles, les altres estaven regulades per convenis de sindicat o sector.

Un dels primers convenis col·lectius va ser el de l'any 1962, aplicable només a la seu de Barcelona. En ell es marcava el salari base segons el grup de treball i com es mesurava el rendiment pels diferents tipus de sistemes com era el cronometratge, el mostreig o la valoració de mèrits. En la retribució de la feina s'expliquen els conceptes que integren el salari (jornal, incentius, gratificacions extres i gratificacions que es deriven del conveni).

DOCUMENT 64.- Conveni col·lectiu del 1962. Arxiu Ferran Saro.

10.11. La lluita sindical

Tot i la millora que suposava el fet que es negociés entre els treballadors i la patronal les condicions laborals, no es van abandonar les vagues i reivindicacions tant en l'àmbit del treball local com en el de l'estat. Així, Can Girona va ser una de les fàbriques on els treballadors es van solidaritzar amb els miners d'Astúries i van fer vaga al març i abril del 1958. I el 1959, van haver protestes quan la direcció de l'empresa pretenia que en el nou conveni col·lectiu d'aquell mateix any es rebaixés el salari. Els actes de protesta van aconseguir que la direcció mantingués el salari establert.

La dècada dels 60 va ser una època de renovació i de canvi social. A les tradicionals formes de lluita pels drets dels obrers s'hi van afegir noves formes. Com es tractava de la defensa dels interessos comuns, es van començar a escollir en assemblea un grup de treballadors o comissions d'obriers, que assumeixen la representació i intenten negociar millores amb la patronal. Aquestes "comissions" eren les encarregades de plantejar les reivindicacions i, poc a poc, van començar a créixer degut a la seva autonomia, la seva independència ideològica, el seu origen essencialment obrer i la seva capacitat d'adaptació a les condicions del moment. El següent objectiu era que les comissions treballessin de manera continuada, sense auto dissoldre's després de

l'acció concreta i es coordinessin entre les diferents empreses, per tal de poder preparar accions en comú i augmentar la seva força.

Els treballadors tornaren a ser els protagonistes socials i aconseguiren mobilitzacions sense precedents. El 1962 els treballadors de Can Girona van començar una vaga en un primer moment en solidaritat amb les mobilitzacions dels minaires d'Astúries. Però aviat, el 16-17 de maig a Can Girona es reclamava un mínim diari de 125 ptes, fet que provocà la reacció de l'empresa que dictà l'acomiadament de 6 treballadors per secció. Sembla que llavors es va constituir una Comissió Obrera estable.

La majoria dels obrers eren afins als sindicats històrics clandestins de la CNT i la UGT i dos més que apareixen en aquest moment. D'una banda, el 20 de novembre de 1964 es van constituir a la parròquia de Sant Medir de Barcelona les Comissions Obreres de Catalunya. I d'altra banda la Unió Sindical Obrera (USO), que era un sindicat impulsat per treballadors cristians i antics militants de la UGT creat a Catalunya el 1965. De tots ells, el més representatiu a nivell obrer i, per tant, a MACOSA, va ser CCOO. Aquest sindicat va aglutinar, a més de les reivindicacions laborals, les reivindicacions sociopolítiques amb una gran presència als barris populars i a organitzacions antifranquistes.

La gran acollida que van tenir aquests nous sindicats entre els treballadors, a finals dels anys 60, va afavorir l'increment de vagues i reivindicacions, especialment en el sector del metall. Aquest recolzament s'expressava també a les eleccions sindicals, on es van viure situacions insòlites provocades per les contradiccions del règim franquista. Per exemple, a les eleccions sindicals de 1966, la Comissió Obrera aconseguí un gran triomf. El Sindicat Vertical va anul·lar per decret el resultat d'aquestes eleccions i per sentència del Tribunal Suprem el 1967, es va considerar a la Comissió Obrera una organització clandestina i afí al Partit Comunista. L'anul·lació de les eleccions va suposar una altra jornada de vaga com a protesta per la violació dels seus drets representatius.

Davant la conflictivitat laboral i social, el règim franquista va respondre declarant successius estats d'excepció, dels que és de destacar el decretat el gener de 1969 i el de 1970-71, que provocà nombroses detencions i tortures a dirigents obrers.

Els inicis dels anys 70 començaven amb una situació de plena ocupació i un aparent consumisme que no amagava el fet que els salaris continuaven essent baixos (el Govern va decretar la congelació dels salaris) i que el preu de la vida augmentava. Davant d'aquesta conjuntura, molts dels treballadors rebutjaven les directrius dels partits i organitzacions i preferien una lluita més directa. La força de les reivindicacions obreres es feia notar al carrer, tenint en compte que suposaven el 65% de la població activa, amb vuit milions d'obers. Durant aquest any les vagues van triplicar en nombre

les de 1969, desafiant l'aparell repressiu de la dictadura que va portar a una radicalització de les accions.

A MACOSA, l'octubre de 1970 va marcar l'inici d'un període de vagues en el que es van acomiadar 50 treballadors; precisament, tots els que formaven part de la comissió obrera clandestina van ser acomiadats, pel que durant un temps es va desmantellar la lluita organitzada. Durant aquest període, l'Assemblea de Obreros de MACOSA feia reunions dins la fàbrica en les que es demanaven una sèrie de mesures laborals. Una era aconseguir un jornal de 400 ptes pels peons, una jornada laboral de 40 hores setmanals i el reconeixement de l'assemblea. El 19 de desembre, després de dos mesos de vagues intermitents, la direcció de l'empresa va dictaminar la suspensió de feina i sou durant un mes a 20 dels treballadors. La resposta no es va fer esperar i es van realitzar aturs parcials en els que s'aprofitava per a fer assemblees. L'aturada generalitzada es va produir el dia 16 de gener, quan, reunits en manifestació, els obrers es van dirigir a parlar amb la direcció. A les reivindicacions laborals s'afegia el retorn dels sancionats. Si s'acceptaven aquestes condicions, tothom tornaria a la feina. Al dia següent, la direcció de l'empresa va acceptar la tornada dels treballadors suspesos, malgrat tot no es van deixar de celebrar assemblees doncs encara hi havia molt pel que lluitar. Davant d'aquesta situació, es van acomiadar 23 persones més i el conflicte es va agreujar, de manera que el dia 18 de desembre es va aturar totalment la fàbrica i les forces de l'ordre van intervenir quan els treballadors volien reunir-se dins el recinte.

FONT ORAL.

El règim franquista, davant l'increment de la conflictivitat obrera i amb la necessitat d'adaptar-se als canvis provocats pel nou escenari laboral, va aprovar el febrer de 1971 una nova Llei Sindical on es reconeixia el dret de reunió sindical. Un any més tard, es publicaven les primeres normes sobre associacions, agrupacions i consells professionals i sindicals.

Això no va suposar l'abandonament de les reivindicacions, sinó una diversificació de la manera de realitzar-les. Entre el 1972 i el 1973 es va tornar a organitzar una comissió obrera clandestina, que va aglutinar aquestes peticions i que actuaria ja fins la democràcia. També es va publicar el full *Unidad y Lucha en MACOSA*, on s'informava de la situació laboral a la fàbrica i se'n feia ressò d'altres protestes en altres indústries. La propaganda que es feia servia per a informar sobre la negociació del Conveni Col·lectiu. En aquest moment, les reivindicacions laborals continuaven essent la jornada laboral setmanal de 40 hores, l'augment del salari per sobre de l'índex dels preus i descansar els dissabtes, juntament amb la llibertat sindical. Pel que fa a les qüestions socials, tenien a veure amb el menjador i l'economat. Més endavant, també es reclamaran més descansos en forma de vacances. S'ha de tenir en compte que el calendari laboral era el que marcava les jornades festives obligatòries (lligades a festes

religioses o alguna data important pel règim feixista) i les jornades festives no oficials o recuperables.

DOCUMENT 65.- Calendari laboral de 1973. Arxiu Ferran Saro.

El règim franquista ja era a les acaballes i una demostració del creixent poder i força dels treballadors es va produir quan es va acomiadar un dirigent de CCOO. Els 30 companys del sancionat, que pertanyien a la Divisió 11 de màquines, van començar una aturada ja que consideraven l'acomiadament injust. Alguns membres de la Comissió Obrera van informar els treballadors que per fer més pressió calia que la fàbrica s'aturés completament. El sistema que utilitzaven era l'anomenada "serpent", que consistia en fer una processó que recorria totes les naus, per tal que tothom deixés de treballar en solidaritat amb el company acomiadat. Un cop aturat, tots els treballadors, més de 1500, es van concentrar davant l'oficina de personal a la Plaça del Pi, demanant la readmissió. La cridòria va ser tal, que el propi treballador acomiadat que estava al carrer, la va sentir i va pujar al tercer pis del famós Bar la Fundición per agrair la mostra de solidaritat. Gràcies a les assemblees de treballadors que es duien a terme a la fàbrica mateixa, es va escollir una comissió negociadora. En aquesta comissió no participava cap Jurat d'Empresa, generalment més afins a la patronal que a les reivindicacions dels obrers. Al final del dia, la direcció de l'empresa va haver de readmetre el dirigent sindical. Aquesta va ser una demostració de força del poder de les CCOO i dels treballadors.

10.12. La lluita sindical en la transició cap a la democràcia

La mort del General Franco va alimentar l'esperança de recuperar els drets democràtics perduts. Poc abans, al mes de juny del mateix any, es van celebrar unes eleccions sindicals que van suposar l'inici de la fi del Sindicat Vertical. A MACOSA, a més del sindicat del règim es va presentar per primera vegada una llista alternativa anomenada Candidatura Independent, en la que figuraven els militants de CCOO. Tots ells eren treballadors de cada secció i taller escollits pels propis companys. El sindicat vertical era conscient que el resultat d'aquestes eleccions seria molt més real que el de les altres i, per tal d'assegurar-se els vots, van recórrer a pressionar tots aquells que en algun moment havien rebut algun tipus de favor. Malgrat que el Sindicat Vertical va guanyar, ho va fer de manera molt ajustada (51% davant el 49% de la Candidatura Independent). Aquest resultat va suposar unes millores importants a l'últim conveni negociat pel Sindicat Vertical, on es va augmentar el salari per sobre del 20% i es va reduir la jornada laboral.

Un any després, el 1976, es van celebrar unes eleccions sindicals pròpies a MACOSA. Per primera vegada, els candidats es van presentar en una llista oberta. El resultat de les eleccions va ser un comitè format per 15 treballadors, la majoria dels dos sindicats majoritaris (UGT i CCOO) i una petita representació de CGT i CSUT. Aquesta va ser la

tònica de les primeres eleccions sindicals en democràcia el 1977, quan CCOO va guanyar a tallers i UGT a les oficines i tècnics.²¹

DOCUMENT 66.- Retall de diari *Luchas obreras*. Arxiu Ferran Saro.

DOCUMENT 67.- Comunicat de l'empresa 1977. Arxiu Ferran Saro.

L'establiment de la democràcia es va produir en una conjuntura econòmica molt greu degut a una taxa d'inflació que superava el 26%, unes xifres d'atur també molt altes²² i un desequilibri en els intercanvis amb l'estranger. Per intentar pal·liar les dificultats es van produir els Pactes de la Moncloa que van tenir repercussions en el camp laboral. Tots els partits polítics i els sindicats ja legalitzats van firmar l'acord per tal d'intentar restablir en el termini de dos anys, un cert equilibri a l'economia espanyola. Aquests acords van topa amb el recel del món empresarial, poc acostumat a la presència dels sindicats de classe i més proclius a l'intervencionisme.

En matèria econòmica es va reconèixer l'acomiadament lliure per a un màxim del 5% de les plantilles de les empreses. Es marcava el límit d'increment del salari en el 22% (en realitat un 20% que, computant l'antiguitat i els ascensos, arribà fins el 22%) i es reconeixia el dret d'associació sindical.

En aquest marc econòmic es va negociar el primer conveni democràtic el 1978. Va ser una negociació molt dura i va suposar una vaga de 21 dies que va comportar en darrer terme, l'amnistia laboral per tots aquells treballadors sancionats per qüestions polítiques en les vagues del 1962 i 1970. Va ser el reconeixement a tota la lluita clandestina realitzada en els anys més durs de la dictadura franquista.

DOCUMENT 68.- Conveni col·lectiu de 1978. Prové de l'AHCO.

DOCUMENT 69 a,b.- Fotografies de la vaga. Arxiu Ferran Saro.

10.13. Els riscos laborals a MACOSA

Un dels punts més reclamats eren les condicions de treball relacionades amb la seguretat en la feina. Els treballadors, en plena dictadura, creien que el jurat d'empresa i la comissió de seguretat i higiene tenia un paper submís davant les autoritats, el que provocava constants accidents.²³ S'ha de tenir en compte que Can

²¹El gener de 1977 es va decidir en assemblea, una aturada per protesta contra els assassinats dels advocats d'Atotxa.

²²Tenint en compte que durant el franquisme l'atur quedava dissimulat amb l'emigració a Europa, la mort del dictador va suposar el retorn de molts d'aquells emigrants, cosa que va suposar un augment de l'atur.

²³El que es negava a treballar per qüestions de manca de seguretat tenia sancions.

Girona patia un índex molt elevat d'accidents laborals i fins i tot mortals. La gent que treballava a les divisions on hi havia forns (1A fosa, 1B laminació, 3era forja, 2a molles, i 10a Divisió) havia de ser molt dura sinó no aguantaven les condicions de treball.

Sabem per diferents fonts documentals i per les empremtes que encara ofereix el barri que Sant Martí era l'espai de Barcelona on hi havia més indústria, per tant més contaminació i menys salubritat. A aquest fet s'havia d'afegir la marginalització de part de la població que vivia en barraques en espais suburbans, i la falta d'una bona connexió entre la ciutat i aquestes zones aïllades. Aquest isolament va permetre que indústries com MACOSA treballessin amb materials contaminants i fessin emanacions contaminants amb l'excusa de que estaven lluny de la ciutat i amb l'argument que la contaminació era un mal menor si es comparava amb el que era traslladar la fàbrica i deixar milers de treballadors sense feina.

Hi havia una sèrie d'elements de perillositat que estaven presents a la majoria de seccions com són: la inhalació de gasos procedents dels forns, la sílice, l'amiant, la soldadura i la contaminació auditiva per soroll provocat per les màquines, en especial els martells pneumàtics de la 3era Divisió i el lloc on es refredaven les bigues a la 1ª Divisió i les lesions derivades de les moles i altres eines.

Passem a descriure, secció per secció, aquelles condicions que presentaven riscos laborals.

Divisió 1A: En aquesta secció en la que estava el forn gran, les condicions de treball eren perilloses per la feina en si i per les instal·lacions deficientes. El funcionament del forn comportava la producció de molt de fum; al no haver cap sistema d'extracció, la solució era que no hi havia parets, només una, per tal que el fum pogués sortir. Els últims treballadors de la fàbrica ens donen el testimoni que no només era perillós netejar el forn sinó tot el treball de la Divisió ja que aquest podia explotar, feia molta calor, i un accident que podia passar era que algun company caigués dins o fins i tot que quan es netejava el forn el procés es posés un altre cop en marxa i la colada de ferro fos caigués directament sobre els treballadors. El vestuari que proporcionava l'empresa també era insuficient per a protegir-se, per exemple, de les altes temperatures del forn que provocaven, només a l'hora d'acostar-s'hi, la cremada de les pupil·les.

Un altre dels problemes inherents a tota la fàbrica és la presència de l'amiant. En aquest cas, la protecció dels forns era d'amiant, és per això que els operaris que van estar treballant en aquesta zona van patir, i estan patint encara, els efectes contaminants d'aquest mineral.

Per altra banda, els conductes pels que la colada del forn passava a les lingoteres, eren tubs refractaris i contenien gran quantitat d'arena de sílice, que és altament

contaminant, la qual cosa va provocar i provoca encara malalties de pulmó (silicosis) a una quantitat important de treballadors.

Per posar uns exemples, l'any 1965, va caure un treballador dins del forn quan estava realitzant la seva feina al costat del forn. L'any 1979 per un accident laboral, va morir un treballador electricista que estava reparant una grua. Destaquem també l'episodi en què, una altra grua, durant la maniobra, va donar un cop fort a l'operari que va caure de cap a terra, morint a l'acte, tenia 27 anys. Els treballadors, en solidaritat, van fer actes de protesta i van anar al seu enterrament al cementiri de Poblenou, d'on van sortir cap a la fàbrica en manifestació.

Divisió 1B: Aquí la feina era molt perillosa: s'hi jugaven la vida per la velocitat en la que es laminava. Cal tenir en compte que la biga, en sortir dels rodets de laminació, podia arribar a tenir unes dimensions d'uns 20 metres, i si no entrava bé en el rodet, podia elevar-se incandescent i provocar accidents molt greus.

En aquesta Divisió estava el que els obrers anomenaven com "el ganxo de la mort". Aquest element, que acompanyava el ferro quan aquest ja anava pels rodets, podia sortir disparat i provocar accidents en els treballadors.

L'any 1974 va morir un treballador en aquesta secció rebentat per una mola quan l'estava utilitzant. Els companys, en solidaritat, van fer un minut de silenci i una protesta al menjador picant les taules amb les forquilles, i van demanar responsabilitats a la comissió de seguretat. Les accions es van fer gràcies a les petites assemblees que es realitzaven aprofitant els temps de descans després de dinar.

DOCUMENT 70.- Gràfica d'accidents de la Divisió 1B (laminació). Prové de l'AHCO.

Divisió 2: El perill de treballar en aquesta Divisió venia per dos factors: d'una banda, els 14 forns (de fuel i després de propà) que hi havia d'escalfament, temple i revingut, estaven protegits per amiant. A la contaminació que això provocava, se li unia el fet que els operaris portaven mascaretes i davantals fets amb amiant, de manera que la contaminació sempre en tots els casos va ser directa. La manca de sistemes de ventilació feia que a la nau no hi hagués ni portes ni finestres, com a la 1a Divisió.

D'altra banda, per a poder molar s'utilitzaven diferents tipus de moles, tant en vertical com en bancada. I, evidentment, les lesions més o menys greus eren freqüents per la perillositat i la velocitat adequada o no de les moles.

Les diverses màquines de premsar, estirar, fer varetes, trepanar, discos de tall, màquines de provar molles o ballestes, etc, totes aquestes màquines tenien alts riscos de provocar accidents.

Divisió 3: En aquesta secció de forja, es treballava amb forns de reescalfament de les mateixes característiques que els de la 2a Divisió, tant per la combustió (fuel i propà) com per la protecció per al foc que era d'amiant. A més, la mala ventilació provocava la presència de gasos que s'inhalaven. I potser s'ha de destacar els problemes d'audició que van patir i estan patint els treballadors degut a la presència de cinc martells pneumàtics i la manca de material preparat per a protegir-se contra la contaminació auditiva.

Divisió 4: L'activitat majoritària era la soldadura, tant de petites peces com de grans estructures. Als perills que ja esmentats de treballar en unes instal·lacions obsoletes, on no hi ha sistemes de ventilació (amb la conseqüència de que el fum provocat per la màquina de soldar era inhalat pels treballadors), s'han d'afegir altres factors. A la nau hi havia grans estructures metàl·liques tancades, sense ventilació, dins les quals es realitzaven soldadures que provocaven unes altes temperatures. Les espurnes podien provocar cremades a qualsevol part del cos i fins i tot problemes greus als ulls. També hi havia un problema de contaminació auditiva, tot i que no tan gran com en la Divisió 3era. Quan plovia les naus s'omplien de tolls d'aigua i això feia perillosa l'activitat de soldadura, ja que es podia crear un curt-circuit.

Divisió 5: A la secció de caldereria, es feien feines de soldadura. Tal com hem esmentat en altres seccions, aquesta activitat comportava treballar a altes temperatures i amb presència de fums i problemes de visió. L'element potser més perillós era el fet que els dies de pluja hi havia perill de curtcircuit pel que fa a les tasques de soldadura. Moltes de les seccions no tenien paviment, i tampoc disposaven d'un sistema de drenatge d'aigües, és per això que la pluja i els tolls, en contacte amb l'aigua, eren altament perillosos. Malgrat això, no s'autoritzava els obrers a aturar la feina i se'ls obligava a seguir treballant a pesar del perill que corrien.

Com ja hem vist, les divisions van tenir diferents feines al llarg del temps i quan als anys 80 es procedia a desmuntar els cotxes dels trens, aquests portaven amiant.

En aquesta secció hi havia un alt nivell de contaminació acústica degut a que els malls percuïen contínuament les xapes dels cotxes per endreçar-los.

Per altra banda, hi havia grans màquines de tallar xapa, bufadors i cisalles que servien tant per tallar xapa com les plaques d'amiant. Actualment, hi ha treballadors amb problemes d'oïda a causa d'aquestes condicions de treball.

Divisió 6: Evidentment, pel que fa al treball en la secció de fusteria s'utilitzaven grans màquines per tallar sense cap mena de protecció, és per això que es produïen talls i pèrdua de dits. També es pintaven els cotxes sense protecció de cap mena, tot i que la pintura era altament tòxica.

Els operaris recorden amb temor el “treball en alçada” abans dels anys 80. No disposaven de bastides i per fer les feines a les parts més altes de les estructures metàl·liques havien de col·locar dos bidons i un tauló de fusta. L'estructura era precària però a més feien “pisos” de bidons, pel que la caiguda d'un treballador implicava la fractura d'algun membre o fins i tot la mort, que es va produir en un cas molt recordat pels ex-treballadors.

Un altre fet a destacar és que a l'hora de muntar les canonades del tren i la part elèctrica, els cotxes es col·locaven a diferents metres d'alçada, sense portes ni finestres. Això va provocar que un dels treballadors caigués per una d'aquestes obertures i, conseqüentment, va morir.

A partir dels anys 60, es reparaven els cotxes dels trens, desmuntant-los i entrant en contacte amb l'amiant present en l'estructura. Les plaques d'amiant es tallaven amb una serra circular, provocant pols en tota la nau. Aquesta pols s'unia a la que generava el folrat dels cotxes també amb amiant, la qual cosa provocava que grans quantitats d'aquest mineral es volatilitzessin per la zona. No és d'estranyar que actualment hi hagi varies desenes de treballadors afectats per malalties pulmonars.

RAIG D'ARENA: Fins als anys 80, aquest procés del sorrejat amb raig d'arena es feia amb sílice i després amb granalla a molta pressió. Aquest treball era perillós, tòxic i penós, ja que el vestit que portaven era voluminós però no era adequat per a evitar la toxicitat. En el procés de desmuntar els cotxes, encara quedaven restes d'amiant a les parets sostres i com que la nau del raig de sorra no tenia portes ni finestres, la pols de sílice i les restes d'amiant s'escampaven per tota la fàbrica, especialment al menjador, situat al davant. Previsiblement, per treure de la nau l'amiant que quedava en suspensió a l'aire durant moltes hores, s'utilitzava un gran ventilador però l'únic resultat era que l'aire generat desplaçés el núvol de pols cap a Poblenou.

El treball d'alçada es realitzava igual que a la 6a Divisió.

Divisió 7 i 8: Eren dues de les divisions amb menys accidents. La 7 perquè era on es feia el manteniment de fàbrica, s'hi feien peces d'acer de gran precisió amb màquines i torns, fresadores, trepants, etc... i hi havia materials que havien de mantenir-se en unes condicions especials. L'estructura externa de la nau era de bona qualitat. A l'interior de la nau, per la diversitat de treballs de manteniment que es realitzaven, era necessari l'amiant, que s'utilitzava i emmagatzemava sense protecció.

Els riscos greus més freqüents venien de la diversitat de treballs que es realitzaven en altres seccions de la fàbrica, molts d'ells amb alta exposició al risc de caigudes en alçada, treballs de conservació en forns, en fosses, escomeses elèctriques d'alta tensió, etc...

I la Divisió 8, que era de magatzem, implicava treballar en una nau amb gran quantitat de materials, molts d'aquests situats a elevada alçada, la qual cosa implicava maniobres de càrrega i descàrrega de materials amb una simple carretó en terres no sempre uniformes, o fins i tot, els obrers havien de pujar pels prestatges de materials a falta d'escalas. A aquesta nau arribava, es distribuïa i s'emmagatzemava tot l'amiant en forma de pols, mantes, plaques, o cordó.

DOCUMENT 71.- Gràfica d'accidents de la Divisió 7 (manteniment). Prové de l'AHCO.

Divisió 9: Era una nau que va anar canviant d'utilitat al llarg del temps. Aquí el perill era generat pel desplaçament de les grans estructures amb grues: quan n'hi havia dues que actuaven alhora s'havien de sincronitzar molt bé per tal de no provocar accidents. Com en altres seccions, la manca de ventilació a l'hora de provar els motors de gasoil provocava la presència d'aire enrarit.

Aquesta nau es va utilitzar també alternativament per a la reparació de material ferroviari, la qual cosa implicava desballestar el cotxe fins a deixar-ne tan sols la caixa, raspar amb l'espàtula tot l'amiant que folrava el cotxe als sostres i parets, provocant la volatilització de totes aquestes restes que, acumulades en centenars de quilos, s'escampaven per tota la fàbrica

Divisió 10: En aquesta instal·lació el forn era petit i no tenia filtres. A més era un forn que deixava anar molt de fum. Si a això li sumem que l'espai també era petit, amb un sostre baix i sense extracció de fums es podrà entendre que moltes vegades, quan el forn es posava en marxa, s'havia de parar de treballar perquè la quantitat de fum no permetia veure res ni respirar. Com a conseqüència, els treballadors sortien al Traver.

Aquesta és la secció que va provocar les demandes per fum dels veïns. Des de finals dels anys seixanta fins a la marxa de MACOSA de Poblenou, no van cessar les denúncies per emissió de fums i per contaminació ambiental. Aquestes denúncies venien de part dels veïns i també de part de les mateixes autoritats municipals que feien inspeccions i constataren la inadequació de les polítiques ambientals de l'empresa, si és que aquesta en tenia. Les activitats que es desenvolupaven en aquesta secció n'eren les causants. Tot i que en aquesta instal·lació el forn era petit, l'espai també era petit, amb un sostre baix i sense extracció de fums. La situació era tal que moltes vegades, quan el forn es posava en marxa, s'havia de parar de treballar perquè la quantitat de fum era tan gran que no es podia veure res.

En aquest sentit, es conserva un resum de totes les incidències que va enregistrar l'ajuntament de Barcelona a partir de 1970:

— *"Con fecha 2 de abril de 1970, orden de acondicionar los hornos eléctricos a fin de evitar polvo, humos, vapores."*

- Con fecha 9 de enero de 1971, solicitan plazo para acondicionar las instalaciones.
- Con fecha 14 de enero de 1971, se efectúa nueva visita de inspección y continua igual.
- Con fecha 9 de marzo de 1971, se le concede un plazo de un año para proceder a su acondicionamiento.
- Con fecha 10 de abril de 1972, se practica nueva visita de inspección y continúan sin acondicionar.
- Con fecha 3 de junio de 1972, se practica una sanción de 500 ptas por incumplimiento orden de acondicionamiento.
- Con fecha 4 de octubre de 1972, se practica una nueva inspección y continúa igual y se advierte de nuevas sanciones y amenaza de precinto industrial.
- Con fecha 19 de octubre de 1972, solicita un nuevo plazo mediante instancia.
- Con fecha 12 de mayo de 1973 se practica nueva inspección y continúa igual.
- Con fecha 13 de diciembre de 1973, se practica nueva inspección y continua igual y se impone una sanción gubernativa de 5.000 ptas.
- En 18 de enero de 1974, solicitan mediante instancia un nuevo aplazamiento.
- En 11 de marzo de 1974, se concede un plazo de 18 meses para el desmonte y traslado de los elementos industriales.
- Con fecha 8 de octubre de 1975 y por inspección, se comprueba que se ha aumentado la potencia sin haber solicitado licencia.
- Con fecha 18 de marzo de 1977, se visita nuevamente una vez finalizado el plazo de 18 meses y se comprueba que las instalaciones continúan igual.
- En fecha 13 de mayo de 1977, se impone una sanción de 50.000 ptas.
- En fecha 14 de junio de 1977, se solicita un nuevo plazo para acondicionar.
- Con fecha 28 de enero de 1980, se practica nueva visita de inspección y continúa sin haber instalado ningún sistema de captación y depuración de humos del horno eléctrico de fundición.
- En fecha 12 de abril de 1980, se presenta nueva instancia recurso contra la ordenanza.
- En 14 de noviembre de 1980, se presenta denuncia de vecinos por humos.
- Instancia alegando que no se indica de que horno se trata, indicando que no sobrepasan los 120 miligramos/m³ y que los humos que se expiden no son sulfurosos.
- En 9 de junio de 1981, hay un informe de la Guardia Urbana por denuncia de vecinos sobre dos hornos, uno en calle Llull, y otro en calle herreros, ambos eléctricos, y transforman los restos de hierro y chatarra en piezas de acero.

DOCUMENT 72.- Resposta a l'Ajuntament de Barcelona. Prové de l'AHDSM.

DOCUMENT 73.- Denuncia por humos industriales. 1982. Prové de l'AHDSM.

A la inhalació de gasos se li ha d'afegir les explosions provocades per la mala reparació del forn i les lesions provocades per les moles que tallaven les peces d'acer, que anaven a molta velocitat i la silicosi provocada per la inhalació de les partícules de sílice que s'usaven en els motllos.

DOCUMENT 74.- Gràfica d'accidents de la Divisió 10 (caldereria i forn). Prové de l'AHCO.

DOCUMENT 75.- Informe de l'accident ocorregut amb les màquines d'esmolar de la Divisió 10. Prové de l'AHCO.

Divisió 11: Tal com hem explicat en la Divisió 7, en aquesta secció no hi havia molts accidents ja que estava més habilitada pel treball. La necessitat de conservació de determinats materials amb temperatures homogènies feia que la instal·lació fos adequada. En tot cas, el perill venia de les màquines amb les que es treballava que podien provocar talls o problemes oculars derivats de la ferritja que podia anar a parar als ulls.

Divisió 13: La maquinària present en aquesta Divisió no era de gran volum pel que els riscos laborals eren més baixos.

DOCUMENT 76.- Gràfica índex de freqüència del 1967-1969. Prové de l'AHCO.

Però un dels accidents amb més impacte es va produir fora de les instal·lacions de la fàbrica, en el muntatge d'unes escales mecàniques pel metro.²⁴ Quan estaven muntant l'escala mecànica a la parada de Girona-Consell de Cent, es va produir una avaria elèctrica. Mentre l'estaven reparant es va posar en funcionament les escales i van ferir a diversos treballadors. Un d'ells, Roque Ruiz, va morir en l'accident. Raúl García va quedar amb el cap destrossat i va morir uns dies després. Virgili va quedar amb la clavícula i columna vertebral destrossades i Herranz amb la cama trencada. No era la primera vegada que es produïa un accident d'aquestes característiques, en els darrers 5 anys ja s'havia produït el mateix tipus d'incidència, degut a la manca de mesures de seguretat. En els fulls clandestins, els treballadors reclamaven la presència d'un electricista que controlés el quadre de comandament elèctric mentre feien les reparacions. L'empresa no va fer cas d'aquestes demandes i els accidents van continuar. És més, als treballadors que es queixaven de les condicions laborals (com va ser el cas de Virgili), els enviaven a treballar fora de la fàbrica, en aquest cas a muntar escales.

²⁴http://www.ceslbcn.org/cataleg_1939-1975/pdf/empreses/MACOSA/unidady_lucha-MACOSA/1972/unidaylucha_n9_28-12-72_co-ahcb.pdf

DOCUMENT 77.- Full clandestí de l'accident amb les escales mecàniques. Prové de l'AHCO.

10.14. El perill de l'ús de l'amiant a MACOSA

Com ja s'ha vist, la fàbrica MACOSA, es va especialitzar en la fabricació i reparació de vagons de tren entre altres. Aquesta tasca requeria el contacte constant amb un material altament nociu per la salut, l'amiant, acompanyat de processos de producció que van portar a molts dels seus treballadors a la malaltia i a la mort.

Avui dia, hi ha un bon nombre de denúncies interposades a l'empresa per la manca de prevenció en els riscos que corrien els treballadors, ja que molts han acabat patint malalties derivades del contacte amb aquests materials, en aquest cas l'amiant, tant blanc com blau i també de l'activitat al raig de sorra, així com la que es feia amb els motlles a la 10a Divisió i a la 1A on ja hem explicat que es feia servir sílice que els ha provocat silicosi.

DOCUMENT 78.- Notificació 29.02.84. Arxiu Miguel Moreno.

L'amiant o asbest pertany al grup de materials metamòrfics fibrosos. Està compost per fibres llargues i resistents que són flexibles i a més resisteixen altes temperatures, a la fricció i a l'abrasió. En llatí amiant significa incorruptible, mentre que la versió grega de la paraula "asbest" significa incombustible. Aquestes característiques han afavorit l'ús de l'amiant en tota mena de productes manufacturats, com a aïllant acústic i tèrmic, en la construcció, com teules, rajoles, productes del paper i del ciment, en la indústria de l'automòbil en l'àmbit de la fricció com embalatges d'automòbils, frens i components de la transmissió, en centrals tèrmiques i refineries i en molts altres productes resistents i aïllants.

A aquestes característiques cal afegir que l'amiant té un cost molt baix i una llarga durabilitat; és per això que s'ha utilitzat, fins a la seva prohibició, en la construcció i la indústria.

La crocidolita, o amiant blau, és la variant més perillosa; té unes fibres llargues i rectes que són molt resistents a la calor i als àcids, i està prohibit a Espanya des de l'any 1993. El crisòlit o amiant blanc representa un 90% del que s'utilitza. Les seves fibres que són molt flexibles, i poden ser trenades, tenen una gran capacitat per a la resistència i la tracció i gran facilitat per a la càrrega electrostàtica.

Els materials que contenen amiant, sota l'efecte de xoc, vibració, o mecanitzat, desprenen pols que contenen fibres d'una mida petita i allargada que poden romandre a l'aire i poden ser inhalades.

L'amiant s'introdueix en el nostre organisme a través de la via respiratòria. Mentre que les fibres més grans es queden al nas i poden ser fàcilment eliminades, les fibres petites van a parar als alvèols pulmonars i allí es dipositen provocant danys irreversibles. Les malalties causades per inhalació d'amiant poden aparèixer anys més tard de l'exposició i són: asbestosis, càncer de pulmó (neoplàsia de pulmó), mesotelioma de pleura, càncer de laringe, càncer de estómac i càncer colorrectal. L'asbestosi, és una infermetat originada per la inhalació de qualsevol varietat d'amiant que produeix lesions o cicatrius en el teixit pulmonar i que pot arribar a ser mortal. És una infermetat crònica de desenvolupament lent i progressiu. La inhalació de crocidolita pot provocar també càncer de pulmó.

El mesotelioma és un càncer de pleura que comporta el recobriment dels pulmons i la cavitat toràcica, mentre que el càncer d'estómac i colorrectal està associat a l'exposició a l'amiant blau o crocidolita.

Fa molts anys que se sap que la inhalació de fibres d'amiant o asbest és nociva per la salut. A Espanya, l'any 1947 es va declarar l'asbestosi com a malaltia professional, però no va ser fins el 1957 que es va prohibir el treball amb amiant a les dones menors de 21 anys i als homes menors de 18. Al 1966 es relaciona l'asbestosi amb el càncer de pulmó, però no serà fins el 1969 que diferents països estableixen normatives limitant l'exposició a l'amiant.

Degut a la perillositat que existeix a l'hora de manipular l'amiant la normativa de 1963 recomanava:

- Que no es produïssin escapaments d'amiant a l'ambient
- Escombrar i aixecar pols en llocs on hi hagués pogut haver amiant escampat.
- Evitar ventiladors on hi hagués hagut amiant i extreure'l amb aspirador.
- Utilitzar sempre mascareta, mai fer servir robes poroses i rentar-les de forma aïllades.

Malgrat totes aquestes recomanacions, a la fàbrica MACOSA es treballava amb amiant de forma diària sense que es practiqués cap mesura de seguretat. Aquest fet va provocar que en pocs anys es comencessin a detectar malalties derivades de la inhalació d'amiant, tant de persones que hi havia treballat directament, com d'aquelles que simplement havien estat a la fàbrica mentre altres companys el manipulaven.

DOCUMENT 79.- Historial del amianto. Arxiu Miguel Moreno.

A MACOSA l'amiant es feia servir en molts dels processos productius. El sostre dels vagons dels ferrocarrils es folraven d'amiant com aïllament. En la reparació d'aquests vagons els operaris, que treballaven en grups de 3 o 4 persones, havien d'arrancar l'amiant manualment, de manera que el mineral els queia a sobre i deixaven tot

l'entorn ple de fibres.²⁵ Per fer-nos una idea de la quantitat d'amiant que s'arribava a manipular de set cotxes-llit es van extreure uns 10.000 Kg d'amiant.

En la 6a Divisió, dedicada a la fusteria, revestiment de conduccions, i acabats es serraven les plaques d'amiant blanc (crisòlit) a mà.

L'operació de sorrejat es feia a uns 40 m hi havia el menjador. En aquest procés l'amiant i la sorra s'escampaven per totes les zones de la fàbrica. Aquest procés de sorrejat, tant la sorra emprada com l'amiant es reaprofitaven, de manera que s'escombraven les quantitats acumulades a terra i s'iniciava de nou el procés per a l'obra nova. La contaminació de tots els treballadors de MACOSA va ser total i possiblement va arribar als veïns dels voltants de la fàbrica.

A més de la inhalació d'amiant, en aquesta feina era molt perillosa la inhalació constant de sorra ja que provoca una malaltia molt freqüent en persones que treballen en mines com és la silicosi pulmonar. En aquest cas es tracta d'una malaltia pulmonar causada per la inhalació de silici (mineral que forma el quars i que apareix a les sorres), que ve donada per la realització d'una feina que ha exposat el malalt a quantitats molt grans d'aquest mineral durant un període llarg de temps. Quan els miners no han treballat en pedreres ni mines, la incidència més freqüent d'aquesta malaltia es produeix en persones que han fet tasques de neteja amb sorrejat. A la zona del Traver es sorrejaven estructures metàl·liques a l'aire lliure.

Tornant a l'amiant, els calefactores elèctrics dels trens també anaven folrats amb aquest mineral, així com l'aïllament dels tubs. També anaven folrats amb amiant els tubs d'escapament dels cotxes, tant les parts del tub que anaven per l'interior del cotxe, com un trams d'uns 4 metres de l'exterior.

Aquestes feines de folrat de tubs d'escapament i de vapor de la calefacció es completava amb un altre folre de lona que a sobre s'enguixava. Totes aquestes feines es feien a la 6a Divisió, tot i que també es van fer a la 9a Divisió i a la 5a Divisió.

En la secció on hi havia els forns de fondre, reveniment i tremp de l'acer (Divisió1A, 2a Divisió, 3era Divisió, 10a Divisió i Divisió1B) es va fer servir molt d'amiant blanc en forma de manta, cordó, plaques i en pols, per protegir tendals elèctrics, tubs de conducció i refrigeració, sostres dels forns. A més es barrejava pols d'aminat amb ciment refractari per a la unió de totxos refractaris.

²⁵Informe del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya. "Sobre l'estudi de la possible relació de causalitat entre la inhalació de fibres d'amiant patida pel senyor X, treballador de l'empresa MATERIALES Y CONSTRUCCIONES SA (MACOSA)". 20 de gener 2002

Les robes de protecció personal per la calor en totes les naus que hi havia forns de fondre, reveniment o tremp d'acer eren d'amiant, guants, davantals, pantalles de mantes per al cos i la cara fins el 1987.

En la 7a Divisió (Nau de manteniment) tant electricistes com mecànics, tubers, com paletes tenien com a material habitual de treball l'amiant.

Des dels anys 60 fins el 1989 que es va començar a enderrocar, l'empresa no va prendre mesures de cap mena per a protegir els seus treballadors, no va reduir les quantitats d'amiant per metre cúbic que es recomanava, ni va proporcionar la protecció adequada, ni va prendre mesures de seguretat ni individuals ni col·lectives i va incomplir reiteradament les mesures de prevenció de riscos laborals i a més no es van fer les revisions mèdiques adequades.

Fins a l'actualitat s'han dictat un bon nombre de sentències que donen la raó als ex-treballadors de MACOSA pel que fa a manca de mesures de seguretat i que han imposat recàrrecs a ALSTHOM TRANSPORTE SA.

Sentències dictades a Barcelona:

- Sentència del 16/6/2008
- Sentència del 15/9/2008
- Sentència del 4/11/2008
- Sentència del 21/10/2008

En el mateix sentit es van dictar tres sentències a Madrid els anys 2005, 2006 i 2008.

En matèria de viduïtats i invalideses de l'exposició a l'amiant de treballadors d'ALSTHOM TRANSPORTE SA, a Barcelona es van dictar tres sentències els anys 2007 (dues) i l'any 2008, mentre que a Madrid, se'n van dictar per aquest motiu dues l'any 2002.

En matèria de danys i perjudicis derivades de l'exposició a l'amiant de treballadors d'ALSTHOM TRANSPORTE SA, s'han dictat sentències favorables als treballadors els anys 2008 i 2009.

Actualment encara hi ha molts casos oberts ja que molts ex-treballadors estan presentant patologies derivades d'aquesta exposició a l'amiant.

DOCUMENT 80.- Sentència 441/2008. Arxiu Miguel Moreno.

10.15. Els darrers anys de MACOSA

El 24 de gener de 1977 per la nit, un grup d'extrema dreta va assassinar cinc advocats de CC.OO a Madrid. Al dia següent els treballadors de MACOSA reunits en tres assemblees de torns i menjador, van decidir fer una aturada la resta d'aquella jornada en solidaritat amb els advocats assassinats. Al dia següent, els sindicats van convocar una vaga general, a la que també es van afegir els treballadors de MACOSA. Per tant, la lluita sindical a MACOSA no només tenia la finalitat d'aconseguir millores laborals o salarials, sinó que en un moment en què tot just naixia la democràcia, l'objectiu de les reivindicacions passava també per exigir l'amnistia laboral d'aquells que havien estat acomiadats en els darrers temps del franquisme, la reducció d'hores de treball, més llibertats sindicals, millores en les condicions de treball i tot un seguit de reivindicacions que van quedar en part recollides en el nou conveni de 1978. Efectivament, els tractes pactats i que recollia el conveni col·lectiu del 1978 inclogueren la readmissió dels treballadors de més de 40 anys que havien estat acomiadats durant els anys seixanta i setanta. Aquesta readmissió els tornava la dignitat i demostrava la injustícia comesa per part de l'empresa.

Aquest mateix any 1978 l'empresa intenta per primer cop després de la dictadura, escurçar els temps de treball amb nous cronometratges en feines que es feien des de feia molt de temps. Es va acusar els treballadors de baix rendiment, de boicot a les butlletes, de sabotatges a les instal·lacions, i se'ls va amenaçar amb sancions. Però l'actitud solidària dels que no estaven afectats va ser tant unitària que l'empresa es va veure obligada a retirar el seu pla de cronometratges.

El dia 29 de desembre de 1979, els treballadors de MACOSA van participar en la vaga general en solidaritat amb el Conveni Provincial del Metall (en el que MACOSA no estava perquè tenia conveni propi). L'empresa va sancionar més de 70 treballadors entre ells 8 càrrecs sindicals, de fet, tot i que ja corrien temps de democràcia, l'empresa seguia tenint la mateixa actitud dura i repressora que havia tingut abans.

Tanmateix, la crisi en què estava immers el sector aviat es va fer notar. Als anys 80 el conflicte entre d'Iran-Iraq (1980-1988) va provocar l'aturada de les exportacions de materials a aquests països, provocant primer un expedient de regulació el 20 de novembre de 1980 i després el tancament de la secció de laminació i la fosa de la Divisió 1A. La reacció a l'ERE per part dels treballadors van ser manifestacions, recollida de diners i mostres de suport i solidaritat tant dins com fora de la fàbrica.

El 1981 el govern espanyol decreta un *Plan de reconversión de la siderurgia integral* que es va estendre al sector l'acer comú. En aquest pla es buscava la reducció de costos de producció, la millora dels processos de fabricació amb el tancament de les instal·lacions que fossin obsoletes, en el marc de la incorporació de l'Estat Espanyol a

la Comunitat Econòmica Europea (1986). Amb aquest pla es van iniciar nous expedients de regulació.²⁶

A partir del 1983 tornen a aparèixer circulars en les que s'expressa el malestar dels treballadors davant la posició de l'empresa d'eliminar alguns dels drets adquirits com els 10 minuts per poder esmorzar (que van ser motiu de grans mobilitzacions i sancions).

L'11 d'abril de 1983 es va presentar un nou ERE de suspensió de contractes i reconversió de 6 mesos per a 53 treballadors de les Divisions 10a, 2a i 3era, però la inspecció de treball la va rebutjar. L'any 1985 l'empresa insistí de nou amb el mateix ERE i en aquesta segona ocasió es va admetre a pesar de l'oposició dels treballadors.

La crisi del sector s'aguditzà el 1984 quan per una "*casi nula contratación de pedidos de equipos*" principalment per part de RENFE, l'empresa proposà un expedient de regulació. Aquesta actuació va afectar 69 treballadors que complien 60 anys en aquell moment i va significar un expedient de regulació de 6 mesos i una possible ampliació després de fer les vacances. A aquest expedient se li afegia la rescissió de contracte voluntària pactada amb alguns peons i especialistes,²⁷ ja que sempre es van aconseguir acomiadaments voluntaris amb el 100% del sou.

El 18 de juny de 1985 tota la plantilla de MACOSA va participar en la Vaga General per la defensa de la sanitat i les pensions públiques.

L'any 1986 es va viurà una altra època de mobilitzacions per la manca de concreció d'un pla per part de l'empresa i per la signatura del nou conveni. Els treballadors tornaran a les actuacions portades a terme durant el franquisme com assemblees als menjadors, no realització d'hores extres i aturs que l'empresa va considerar il·legals. Els sindicats es van unir en aquell moment per tal de fer més pressió davant la direcció. Un nou pla de l'empresa l'abril de 1988 va implicar la jubilació voluntària amb dues anualitats pels majors de 58 anys. Aquest Pla d'Empresa afectava MACOSA de Barcelona, València i Alcázar de San Juan.

El cronometratge, que tants mal de caps havia provocat des de la seva implantació als anys 50, va tornar a provocar un conflicte al 1987. MACOSA va contractar una empresa externa per tal de fer el cronometratge. Al tornar a cronometrar les feines, el resultat va ser un retall en el 50% dels temps establerts fins el moment. La 6a Divisió va ser una de les que va defensar que el cronometratge no estava ben fet, pel que van haver moltes sancions fins que l'empresa va decidir tornar a fer un nou cronometratge.

²⁶http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/rd917-1982.html

²⁷ Expedient de regulació de treball presentat al comitè de MACOSA el 13 de gener de 1984.

Poc abans de que MACOSA es convertís en MEINFESA a finals de l'any 1988, s'elimina la producció d'escals, forja, molles i fosa. Escals es vendrà a l'empresa Thyssen i provocarà també conflictes per l'acomiadament de treballadors que van aconseguir que qualsevol mesura que es prengué fos de caràcter voluntari.

Amb data 19 de juliol de 1986, les centrals sindicals CC.OO, UGT i empreses del subsector de l'acer comú, firmaren un acord que forma part del Programa de Reconversió Europeu de l'Acer Comú, a MACOSA afecta 406 treballadors que es jubilen amb més de 55 anys.

L'any següent es produeix la creació de MEINFESA. L'accionista majoritari era MACOSA i els llocs de direcció van ser ocupats per dirigents de MACOSA. Pels treballadors el canvi només suposava un canvi de nom ja que ells seguien treballant al mateix lloc, amb els mateixos caps, la mateixa feina, les mateixes eines i la mateixa maquinària.

El 27 de juny de 1991 MEINFESA presenta novament un altre expedient que va acabar afectant a 275 treballadors majors de 49 anys que entren dins d'un programa de pre-jubilació. Aquest ERE es negocia conjuntament amb un altre ERE que la mateixa direcció de MEINFESA va presentar a la Maquinista Terrestre i Marítima. La lluita contra aquest ERE va ser llarga, dura i unitària, es van celebrar assemblees, aturades, manifestacions a Barcelona i a Madrid, la reducció de plantilla entre les dues fàbriques va afectar més de 800 treballadors.

L'objectiu de l'empresa era ajustar plantilles abans d'unificar els treballadors de MEINFESA i MTM a les noves instal·lacions de Santa Perpètua de Mogoda.

A partir del moment en que MEINFESA es fusiona amb Alstom al 1991, els dos següents convenis que es van signar van suposar una millora notable pels treballadors que van traslladar-se a treballar a Santa Perpètua. Mantingueren les garanties laborals que tenien a MACOSA i les instal·lacions en les que van passar a treballar eren modernes.

L'1 de març de 1993 MEINFESA canvia de nom i passa denominar-se GEC ALSTHOM TRANSPORTE SA.

El desembre de 1993 marxa el gran gruix d'operaris a les instal·lacions de GEC ALSTHOM TRANSPORTE a Santa Perpètua de Mogoda. Els últims treballadors que van quedar van marxar a finals de març de 1994. Era el personal de manteniment, un petit grup de 20 homes amb un generador elèctric que feia peces de polièster pels cotxes dels trens. Aquesta va ser la darrera presència a la MACOSA del Poblenou.

Cal emfatitzar que des de l'inici de la democràcia els treballadors de MACOSA van negociar convenis col·lectius els anys 1978, 1979, 1980, 1982, 1983, 1984, 1985, 1987,

1989, 1990, 1991 i el març de 1993 es van igualar condicions socio-laborals entre GEC ALSTHOM TRANSPORTE (abans MEINFESA) i ALSTHOM ELECTROMECHANICA SA (Abans MTM). Totes aquestes negociacions sempre van anar acompanyades de conflictes laborals i sempre buscaven la millora de la qualitat de vida social i laboral dels treballadors.

Després de negociar-se el darrer conveni per igualar les condicions de tots els treballadors que van marxar a la nova fàbrica, es van negociar les condicions econòmiques i de transports que l'empresa va acabar acceptant després de moltes mobilitzacions i negociacions gràcies a les quals es va posar un autocar per al transport diari i es pagava l'estona que es trigava en arribar a la nova ubicació de la fàbrica.

10.16. Conclusions

En aquesta maleta MACOSA, hem volgut explicar la història de l'empresa des de l'inici de la industrialització fins a la fi de la presència de la indústria metal·lúrgica a la ciutat de Barcelona.

La desaparició de MACOSA representa la pèrdua del màxim exponent de la indústria del Poblenou, l'antic "Manchester Català".

Però Can Girona no només ha estat una de les més grans indústries de la ciutat, també va ser un exemple de l'organització i mobilització del moviment obrer que mogut per un sentiment de lluita i per un interès comú, per la complicitat, el compromís i la companyonia, ha aconseguit no només que se'ls reconegués la necessitat de millorar les condicions de treball sinó la dignitat com a homes i com a ciutadans.

